

„Problémy neskorej Rímskej ríše mi v mnohom pripomínajú tie naše“

Rozhovor s historikom Péтром Kovácsom

„The problems of the late Roman Empire remind me in many ways of our own“
An interview with Historian Péter Kovács

Péter Kovács is a Hungarian historian, classical philologist and archaeologist who was born in July 1969 in Budapest, the People's Republic of Hungary. He graduated from the József Attila Gymnasium in Budapest. From 1988 to 1993 he completed his studies with an MA degree at Eötvös Loránd University (ELTE) in archaeology, Latin and Greek philology. He received his PhD. in 1997 in the field of Historical Sciences (Archaeology) from Eötvös Loránd University (ELTE). He went on to receive his Habilitation in Classical Philology from the University of Debrecen in 2003. He received his Doctor of Science (DSc.) degree in Classical Philology

Profesor Péter Kovács

from the Hungarian Academy of Sciences in 2008.

After his studies, he worked from 1993 to 1997 as an archaeologist at the Matrica Museum in Százhalombata, located in Pest County. In 1997, he took the position of assistant professor at Pázmány Péter Catholic University in the field of classical philology. From 1998 - 2002 he was the head of the Department of Ancient History. From 2003 to 2009 he was an associate professor at Pázmány Péter Catholic University, in the field of classical philology. Later, he worked at the Department of Classical Archaeology at the University of Trnava from 2006 to 2013. Since 2010, he has held the position of professor in the field of classical philology at Pázmány Péter Catholic University.

Professor P. Kovács has also participated in international visits. In 1997 he received a scholarship at the University of Heidelberg. As a Humboldt-fellow he also worked in 2010 - 2011 and 2016 in Munich at Kommission

Na konferencii v Bordeaux v roku 2022

für Alte Geschichte und Epigraphik. In 2013 - 2014 he received the Lise-Meitner Fellowship and worked at the University of Vienna, Institute of Ancient History. In 2008 he received the Maróth Prize from the Hungarian Society for Ancient Studies. He has also participated in conferences of the Association Internationale d'Épigraphie Grecque et Latine (AIEGL), which promotes the scientific study of Greek and Latin inscriptions. He also regularly participates in the Limes conferences (Roman Frontier Studies), one of the most important conferences in the field of archaeology. He is a leading expert on late antiquity in the context of the Central Danube region. Professionally, he is engaged in historical and linguistic science. He specializes in the analysis of Greek and Latin inscriptions, research on written sources from the Roman Empire, Roman provincial archaeology, Hunnic history, and general archaeology from the period of the Migration of Peoples. He also works on Roman society and prosopography. His critical analyses of written sources are important. He is the editor of the source collection *Fontes Pannoniae Antiquae*.

It is from this area that most of his scholarly work comes. Among some of his most renowned books are *A History of Pannonia in the Late Roman Period I (284-363 AD)* and *A History of Pannonia during the Principate*, which were also published in Hungarian and German. These two publications represent a systematic study of the sources on the history of the central Danube region in the periods indicated. His book *Fontes Hunnorum - Az európai hunokra vonatkozó antik forrásaink I. A kezdetektől Kr. u. 395-ig.* was a history of the Huns that was quite often discussed in the works of Hungarian academics in the past. In addition, an important work analysing the sources for the history of the Sarmatians, an Iranian nomadic tribe, is the *Fontes Sarmatarum in Hungaria habitantium - A magyarországi szarmatákra vonatkozó antik forrásaink, Palaeographia Aquincensis*. He published many articles on the subject of late antiquity, so we will mention only a few. For example, he published the scholarly study, *Provincia Valeria Media?* In *Acta Musei Napocensis*, 57, pp. 243 - 272; *Die römischen Inschriften Ungarns. Supplementum 1*, In *Antik Tanulmányok*, 47, 2, 2003, pp. 319 - 322;

Beneficiarius lances and ring-pommel swords in Pannonia, In *Zsolt Visy (Hrsg.): Limes XIX. Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies*, Universität Pécs, Pécs, 2003, pp. 955 - 970; The Late Roman Army in Pannonia, In *Acta antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, 44, 2004, pp. 115 - 122 (online); Hasta Pura, In *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 55, no. 1 - 2, 2004, pp. 81 - 92; A new imperial epithet of the cohort VII Breucorum, In *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 56, 2005, pp. 245-250. In 2009 he worked as Mitarbeiter at the Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften) for Corpus Inscriptionum Latinarum. He is also a member of the editorial board of our journal Cultural History.

Péter Kovács je maďarský historik, klasický filológ a archeológ, ktorý sa narodil v júli 1969 v Budapešti. Strednú školu absolvoval na Gymnázium Józsefa Attilu v Budapešti. V rokoch 1988 - 1993 zakončil svoje štúdium titulom MA na Eötvös Loránd University (ELTE) v oblasti archeológie, latinskej a gréckej filológie. Akademický titul PhD. získal v roku 1997 v oblasti historickej vedy (archeológia) na ELTE. Pokračoval v habilitácii, ktorú v roku 2003 získal v oblasti klasickej filológie na Univerzite v Debrecíne. Titul doktor vied (DSc.) v oblasti klasickej filológie dosiahol na Maďarskej akadémii vied v roku 2008.

Po štúdiách pracoval v rokoch 1993 až 1997 ako archeológ v Matrica múzeum v meste Százhalombata, ktoré sa nachádza v Peštianskej župe. V roku 1997 obsadil pozíciu asistenta profesora na Pázmány Péter Catholic University v oblasti klasickej filológie. Od roku 1998 - 2002 bol vedúcim katedry antických dejín. V rokoch 2003 - 2009 pôsobil ako docent na Pázmány Péter Catholic University, v oblasti klasickej filológie. Neskôr, v rokoch 2006 - 2013, pôsobil na Katedre klasickej archeológie na Trnavskej univerzite. Od roku 2010 je profesorom v oblasti klasickej filológie na Pázmány Péter Catholic University.

Profesor P. Kovács sa zúčastnil na viacerých zahraničných pobytoch. V roku 1997 získal štipendium na Univerzite v Heidelbergu. Ako Humboldt-fellow pracoval v rokoch 2010 - 2011 a 2016 v Mníchove v Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik. V roku 2013 - 2014 získal štipendium Lise-Meitner a pôsobil na Viedenskej univerzite, na inštitúte starovekých dejín. V roku 2008 získal cenu *Marót* od Maďarskej spoločnosti pre antické štúdiá. Zúčastnil sa taktiež konferencií Association Internationale d'Épigraphie Grecque et Latine (AIEGL), ktorá podporuje vedecké štúdium gréckych a latinských nápisov. Taktiež sa pravidelne zúčastňuje jednej z najvýznamnejších konferencií v oblasti archeológie Limeskongress (Roman Frontier Studies). Zastáva popredné miesto medzi odborníkmi na neskorú antiku v kontexte stredného Podunajska. Profesionálne sa venuje historickej a lingvistickej vede. Špecializuje sa na analýzu gréckych a latinských nápisov, výskum písomných prameňov z doby rímskeho cisárstva, rímskej provinciálnej archeológii, hunskej histórii a všeobecnej archeológii z obdobia sťahovania národov. Taktiež sa venuje rímskej spoločnosti a prosopografii. Dôležité sú jeho kritické analýzy písomných prameňov. Je editorom pramennej kolekcie *Fontes Pannoniae Antiquae*.

Práve z tejto oblasti pochádza väčšina jeho odbornej činnosti. Medzi jedny z najvýznamnejších kníh sa zaraďujú *A history of Pannonia in the late Roman period I (284 - 363 AD)* a *A history of Pannonia during the Principate*, ktoré vyšli aj v maďarskom a nemeckom jazyku. Tieto dve publikácie predstavujú system-

Na Tiberiovom moste v Rimini v Taliansku, kde ukazuje synovi epigrafický nápis

atické štúdium prameňov k dejinám stredného Podunajska v naznačených obdobiach. K dejinám Hunov sa zaraďuje jeho kniha *Fontes Hunnorum – Az európai hunokra vonatkozó antik források I. A kezdetektől Kr. u. 395-ig*. Práve dejiny Hunov boli v minulosti pomerne často diskutovanou témou v prácach maďarských akademikov. Okrem toho je dôležitá aj práca analyzujúca pramene k dejinám Sarmatov, iránskeho kočovného kmeňa, a to *Fontes Sarmatarum in Hungaria habitantium – A magyarországi szarmatákra vonatkozó antik források, Palaeographia Aquincensis*. K téme neskorej antiky publikoval mnoho článkov, preto spomenieme len niektoré: *Provincia Valeria Media?* In *Acta Musei Napocensis*, 57, s. 243 – 272; *Die römischen Inschriften Ungarns. Supplementum 1*, In *Antik Tanulmányok*, 47, 2, 2003, s. 319 – 322; *Beneficiarius lances and ring-pommel swords in Pannonia*, In *Zsolt Visy (Hrsg.): Limes XIX. Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies*, Universität Pécs, Pécs, 2003, s. 955 – 970; *The Late Roman Army in Pannonia*, In *Acta antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*, 44, 2004, s. 115 – 122 (online); *Hasta Pura*, In *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 55, Nr. 1-2, 2004, s. 81 – 92; *A new imperial epithet of the cohorts VII Breucorum*, In *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 56, 2005, s. 245 – 250. V roku 2009 sa pracoval ako Mitarbeiter v Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften pre Corpus Inscriptionum Latinarum. Je taktiež členom redakčnej rady nášho časopisu Kultúrne dejiny.

- *Pán profesor, dovoľte mi na úvod opýtať sa Vás, ako by ste predstavili samého seba? Kto je Péter Kovács?*

Som maďarský profesor archeológie a klasickej filológie, som občan Maďarskej republiky a otec troch detí. Na *Pázmány Péter Catholic University* učím klasickej filológiu a rímske dejiny. Niekedy vtipne študentom hovorievam, že v lete som archeológ, počas semestrov zasa klasickej filológ a historik.

- *Aká bola Vaša cesta k histórii?*

Už od malička ma fascinovala história, nakoľko som čítal veľa kníh. Rád som čítal knihy od Karla Maya, Jula Verna. Neskôr ma začala viac zaujímať archeológia. Veľmi špeciálny vzťah som mal k štúdiu nápisov. Myslím si, že pri rozhodovaní, čo chcem v živote robiť, ma výrazne ovplyvnil Géza Alföldy. Vyštudoval som archeológiu a klasickej filológiu. V dizertačnej práci som sa venoval *auxiliari Vici* v Panónii – civilným osadám v blízkosti rímskych pevností. Aktuálne sa venujem epigrafike. Spolu s kolegami máme v úmysle spracovať všetky rímske nápisy z maďarskej časti Panónie do korpusu s názvom *Tituli Aquincenses*, ktorý obsahuje viac ako 3000 nápisov. Posledných 25 rokov sa taktiež zaujímam o pramene rímskej Panónie, konkrétne sa zameriavam na národy migrujúce a pohybujúce sa v Panónii v období sťahovania národov.

Pre človeka venujúceho sa histórii, obzvlášť, ak študuje antické dejiny, je nevyhnutné mať pestrú paletu kontaktov v zahraničí. Nie je možné totiž odborne spracovávať materiál bez informácií od kolegov zo susedných štátov. V rámci zahraničných vzťahov som učil 8 rokov latinskú epigrafiku v Trnave, mal som výborné vzťahy s Klárou Kuzmovou, s ktorou sme publikovali niekoľko článkov. Výborne sa poznám aj s Marekom Babicom na Katolíckej univerzite v Ružomberku, kde som mal niekoľko prednášok. Mám dobrých priateľov v Archeologickom ústave v Nitre a taktiež v Múzeu v Gerulate, spomenúť môžem napríklad Jarku Schmidtovú. Medzi slovenskými a maďarskými odborníkmi skúmajúcimi obdobie neskorkej antiky sú výborné vzťahy. Jednou zo skutočností je, že germánske kmene sídlili práve na Slovensku. Spolupracujem taktiež s rakúskymi, srbskými, chorvátskymi a bosnian-skými kolegami, keďže Panónia presahovala územie Maďarska.

- *Aké obdobie Vás v histórii najviac fascinuje?*

Najviac ma v histórii fascinuje rímska imperiálna doba a raný stredovek, inak povedané *Völkerwanderung* – sťahovanie národov. Vždy ma udivovalo, koľko národov migrovalo do priestoru Karpatského oblúka a vzájomne sa ovplyvnili, a ako krátko sa tu zdržali. Okrem toho, z pohľadu vývoja cirkevných dejín, teologických sporov je toto obdobie veľmi dobre spracované, ale z historického hľadiska sa stále učíme, ako správne uchopiť neskorú antiku. Príklad: Attila zomrel okolo roku 453, ale nemáme žiaden konkrétnejší dátum. Zistil som, že v liste pápeža Lea Veľkého z marca roku 453 sa nenachádza zmienka o smrti Attilu, čo je prekvapivé, nakoľko Attila bol obávaný súper impéria. Pravdepodobne zomrel trochu neskôr. Aj preto musíme lepšie a prehľadnejšie pracovať s dokumentmi. Zdá sa, že už bolo mnohé prebádané, ale vždy sa objaví niečo nové, čo nám pomôže lepšie chápať dejiny.

Fotografia z prejavu P. Kovácsa pri príležitosti udelenia členstva do Szent István Tudományos Akadémiia

● *Je veľa napísaného na tému, kedy skončila antika v strednom Podunajsku. Chronologicky sa považuje za koniec rok 476, v súvislosti so zosadením posledného západorímskeho cisára, pre iných skončila antika okolo roku 375, ďalší odborníci datujú koniec antiky až do 6. storočia. Kedy však antika končí podľa Vás?*

Odpoveď na túto otázku nie je jednoduchá. V roku 476 končí len Západorímska ríša, ale na východe ríša nezanikla. Rovnaký vývoj možno pozorovať aj v Panónii, nakoľko Panóniu tvorilo niekoľko provincií, v ktorých skončila antika v rozdielnom čase. Napríklad juhovýchodná Panónia s mestom Sirmium (Sremska Mitrovica) je príkladom postupnej premeny. Mesto Sirmium patrilo od 30. rokov 5. storočia Východorímskej ríši. Predtým však vystriedala vlastníkov v podobe vlády Gótov a Gepidov. Sirmium zostalo rímskym mestom až do roku 582, keď ho obliehali a zničili Avari, a to je obdobie, kedy už antika končí. Juhozápadná Panónia zasa patrila pod Západorímsku ríšu, neskôr ju získal Odoaker a Theodorich, čím sa dostala pod ostrogótsku vládu. Rímske obyvateľstvo tu existovalo aj v čase, keď prichádzali Slovania. Potom máme iný obraz v severných častiach Panónie, v súčasnom západnom Maďarsku a východnom Rakúsku, pretože tieto územia v roku 433 pripadli Hunom. Väčšina rímskej populácie (zhruba 95 %) a rímskej armády v tomto období odišla. Je možné, že existovali malé ostrovčeky, napríklad pri močiaroch v blízkosti Balatónu, pevnosť Fenékpuszta. Ide však o rozsiahle územie a ťažko sa v neskoršom období dokazuje prežitie romanizovaného obyvateľstva. Rímske osady však zanikli, cintoríny ostali opustené. Skúsím to predstaviť na aktuálnom príklade. Mesto Bachmut malo pred začatím vojny na Ukrajine približne 70 000 obyvateľov. Po začatí obliehania ruskou armádou sa populácia mesta radikálne zmenšila a každý, kto mohol, utiekol. Myslím, že tento príklad je podobný s problémom prichádzajúcich Hunov a ďalšieho diania v Panónii. Ocenil by som, ak by sme mohli poukázať na prítomnosť romanizovaného obyvateľstva v 6. storočí alebo neskôr. Realita je však úplne iná.

- *Nie je to trochu problematické? Sidonius Appolinaris hovorí vo svojom panegyriku na cisára Avita o obnove moci v Panónii po páde Hunskej ríše a smrti Attilu.*

K tejto téme som publikoval článok a podľa mojich zistení cisár Avitus, ktorý vládol šesť mesiacov, nemohol absolvovať cestu do Panónie. Cestoval z Gálie do Itálie a taktiež musel stabilizovať moc. Sidonius píše, že obnovil svoju vládu v Panónii, časovo to však nie je možné stihnúť. Pravdepodobnejšie vysvetlenie je, že vyslal jedného zo svojich veliteľov do Panónie, ktorý znovu obsadil časť Panónie, pravdepodobne provinciu Savia, ktorá bola dôležitá z pohľadu obrany Itálie. Nemyslím si, že môžeme hovoriť o opätovnom dobytí celej Panónie. Jordanes jasne tvrdí, že po smrti Attilu boli v Panónii usídlení Góti so súhlasom cisára Marciana v Konštantínopole. Neskôr títo Góti rozvrátili Odoakerovu vládu v Itálii.

Na absenciu romanizovaného obyvateľstva poukazuje taktiež chýbajúca kontinuita názvov osídlenia. Napríklad názov civilného mesta a legionárskej pevnosti Aquincum zanikol, v súčasnosti je to Budapešť. Aj mesto Sopianae, dnes Pécs v južnom Maďarsku, stratilo svoj pôvodný názov, pretože podľa môjho úsudku názov Pécs pochádza zo slovanského Piat, keďže latinský (karolínsky) a nemecký názov mesta bol *Quinque Ecclesiae* a *Fünfkirchen*. Archeologický materiál provinciálov z 5. storočia, ktorí ostali v Panónii, je oveľa chudobnejší oproti predošlým storočiam. Žiadne písomné pramene sa o nich nezmiňujú. Definitívnu bodku za antikou v strednom Podunajsku však podľa môjho názoru predstavuje „exodus“ Longobardov, ktorí odchádzajú v roku 568. Spolu s nimi migrovali posledné zvyšky romanizovaného obyvateľstva. Antika započala svoj úpadok v tejto oblasti s Hunmi, za úplný koniec považujem odchod Longobardov.

- *Na základe toho, o čom sme sa rozprávali, preto nemôžeme hovoriť o kontinuite romanizovanej populácie v kontexte stredného Podunajska?*

Je to diskutabilné. Ak je mesto opustené, ťažko hovoriť o kontinuite romanizovanej populácie. Ide skôr o kontinuitu osídlenia mesta, ktoré je už osídlené úplne novou populáciou. Nemáme k takejto teórii písomné pramene a epigrafický materiál nehovorí v prospech existencie romanizovaného obyvateľstva. Materiál hovorí skôr o utekajúcej populácii. Poslední rímski Panónci odišli s Longobardmi. Tieto dáta potvrdzuje aj Paulus Diaconus, ktorý sa zmiňuje, že s Longobardmi migrovali aj iné národy (napríklad Sarmati). Ak by predsa ostala väčšia časť romanizovaných usadlíkov v tejto oblasti, Paulus Diaconus by sa o nich pravdepodobne zmienil.

- *Viackrát ste naznačili zhodu medzi písomnými prameňmi a archeologickými nálezmi. Je to však vždy podľa Vás skutočne tak?*

Nemyslím si, že archeologické nálezy a písomné pramene sú vo všeobecnosti v konflikte. Musíme sa v prvom rade učiť, ako narábať so zdrojmi. S každým prameňom treba zaobchádzať kriticky a opatrne. Rímske dejiny boli neraz písané tak, aby vzdelávali, preto bývali zjednodušujúce. Je potrebné vedieť, prečo daný autor písal o danej veci a aké pramene použil. Niekedy je možné pozorovať v dielach prvky fikcie. Vo väčšine prípadov si však myslím, že písomné pramene sú na rovnakej úrovni ako archeologické nálezy a epigrafický materiál. Ak sa vyskytne rozpor, je potrebné sporné problémy interpretovať všeobecnejšie. Napríklad, ak nájdeme

P. Kovács pri analýze nápisu uloženého v lapidáriu v Komárne

v avarskom hrobe v Panónii rímsku mincu zo 4. storočia, svedčí to o prítomnosti romanizovaného obyvateľstva? Samozrejme, že nie. Je dosť možné, že mince boli kvalitné a preto ich Avari neskôr znovu používali.

- *Neskorá antika bola charakteristická migráciou národov. Pojem sťahovanie národov sa začal vytvárať niekedy v období humanizmu a vyvrcholil v nemecky hovoriacom svete v 18. a 19. storočí. Svoje znehodnotenie zažilo počas nacizmu, avšak v súčasnosti sa stále používa na označenie udalostí medzi 4. až 6. alebo 7. storočím. Dá sa povedať, že je to konštrukt, ktorý neskoroantickí historici nepoznali. Je preto správne nazývať toto obdobie ako sťahovanie národov?*

Myslím si že áno, pretože mnohé etniká prišli, zdržali sa a pokračovali ďalej do vnútrozemia ríše. Naozaj sa tu vystriedalo mnoho etník, ktorých počty neboli zanedbateľné. Avari sa tu usídlili neskôr, ale všetky ostatné kmene sa tu nezdržali natrvalo. Tento termín preto dobre pomenováva toto obdobie. Musíme byť však veľmi opatrní pri použití tohto termínu, nakoľko s príchodom Frankov do Galie alebo Gótv do Hispánie nemôžeme hovoriť o zásadnej premene a výmene obyvateľstva.

- *Toto obdobie je príznačné aj pre dejiny historiografie. Maďarskí a slovenskí akademici viedli horlivé debaty o otázke, kto bol v tomto regióne prví. Migrácie počas sťahovania národov interpretovali v rámci zdôvodnenia svojej autochtonnosti. Slováci stotožňovali Slovanov so Sarmatmi a ďalšími germánskymi kmeňmi. Ako vnímate túto debatu?*

V prvom rade je potrebné uviesť, že tieto debaty neprebíhali len medzi Slovákami a Maďarmi, ale aj medzi chorvátskymi, rumunskými a srbskými akademikmi. Maďarskí akademici zasa hovorili o trojitom príchode Maďarov, resp. o hunsko-avarsko-maďarskej kontinuite. Rumuni zasa zdôvodňovali svoje územné nároky

Záber z Lapidária v Komárne

odvolávaním sa na bývalé romanizované obyvateľstvo v Transylvánii. Na základe antických prameňov, pomocou etymológie, stredovekých kroník a podobne preto neraz dospeli k takýmto záverom.

Ale späť k otázke. Kto bol prvý? Podľa mňa je to nepodstatná otázka. Myslím si, že ako historici musíme študovať najmä mierové spolužitie týchto dvoch národov, ktoré je oveľa dôležitejšie. Tisíce Slovákov sa pred Trianonom maďarizovalo, neskôr sa tisíce Maďarov slovakizovalo, ale to je akosi prirodzený (a nie vynútený) jav (stačí uviesť zmiešané manželstvá). Príkladom je priezvisko slovenského ministra vnútra Naď, čo je typické maďarské priezvisko. Všetky národy žili v Uhorsku zhruba 1100 rokov v spoločnom priestore, a nie úplne bolo dôležité, kto prišiel na toto územie prvý. Myslím si, že my, ako historici, nemôžeme odpovedať na túto otázku. Ja osobne vnímam tieto debaty ako politicky orientované, nakoľko sa doboví politici snažili na základe odvolania sa na históriu hľadať argumenty pre získanie kontroly nad časťou územia. Táto otázka bola dôležitá od 19. storočia, v období narastajúceho nacionalizmu, ale zhruba pred 500 rokmi nebolo problémom, kto bol Slovak a kto Maďar. Myslím si, že túto debatu už máme za sebou. Dúfam, že tieto dva národy, ktoré sú teraz v dvoch rôznych krajinách, budú môcť žiť spolu v mieri tak, ako predtým.

● *Odzrkadľuje sa neskorá antika v modernom politickom diskurze v Maďarsku?*

V Maďarsku nie úplne. Viete, boli snahy sa pokúsiť využiť minulosť pre politické prostriedky. Existovala napríklad motivácia preukázať, že Maďari sú potomkovia Turkov alebo Hunov, a že maďarský jazyk má blízko k turkickému jazyku. Aj akademici si prirodzene kládli otázku, kto sú Maďari a aký pôvod má maďarský jazyk. To bolo predmetom debaty v strede 19. storočia. Niektorí akademici tvrdili, že maďarčina je fínsko-ugrofínskeho pôvodu, iní zasa tvrdili, že sme predkovia Hu-

nov a teda máme spoločných predkov s Turkami. Nazýva sa to *Ugor-török háború* medzi maďarskými akademikmi. Je evidentné, že niektoré z prichádzajúcich maďarských kmeňov (napríklad Kabari) boli turkického pôvodu. V maďarčine máme stovky slov tureckého pôvodu. Avšak v maďarskom jazyku má veľké množstvo slov slovanský a nemecký pôvod. Táto otázka sa vyriešila zhruba pred 150 rokmi – maďarčina patrí do rodiny ugrofínskych jazykov. Zároveň mohli maďarské kmene používať viaceré jazyky. Bol to multietnický útvar, podobne ako Huni. Je nemožné povedať, kto bol Hun. Pri Hunoch boli prítomné turkické kmene, iránske kmene, ako napríklad Alani alebo Sarmati, germánske kmene, ako aj zoskupenia Slovanov. Kto bol teda „ušľachtilý“ Hun? To je ťažká otázka. Tvrdilo sa, že musíme hľadať hunský alebo maďarský genóm. Ale, ak to bola multietnická spoločnosť, ako ho máme nájsť, aký genóm by sme našli? Takéto a podobné snahy hľadať čistý etnický pôvod majú len ťažko niečo spoločné s vedou.

● *Vnímate isté paralely medzi neskorou antikou a súčasnosťou? Čo z tohto obdobia sa môžeme naučiť?*

Vidím isté paralely v neriadenej migrácii do Európy a Rímskou ríšou v neskoršom období. Rimania nedokázali plne integrovať národy do Rímskej ríše. Integrácia Gótotov, Frankov, Vizigótotov alebo Vandalov nebola úspešná. Integrovali ich sociálne – Vandali po čase splynuli s romanizovaným obyvateľstvom, ako aj Frankovia a Góti, ale politicky ich impérium nedokázalo plne integrovať. Politická stratégia integrácie, charakteristická pre minulé desaťročie, nebola najmúdrejšia.

Na druhej strane je tu súčasná situácia v Európe. Počas migračnej krízy s vrcholom v rokoch 2015 a 2016 migrovalo do Európy niekoľko miliónov ľudí a natrvalo pozmenili jej vývoj. Európa sa zmenila. Mal som tú možnosť stráviť dlhšie obdobie vo Francúzsku v roku 1991 a 1992. Minulý rok (2022) som sa zúčastnil na konferencii v Bordeaux. Obraz Francúzska, ktorý si pamätám, sa za posledných 30 rokov úplne zmenil. Neverím konšpiračným teóriám, ale nie som úplne presvedčený o tom, že by Európa zvládla migračnú krízu. Otázna je kompatibilita jednotlivých kultúr. Myslím si, že po migračnej kríze sa tvár niektorých krajín Európy zásadne zmení. Ak by sa jedného dňa na Slovensku alebo v Maďarsku usídlilo milión ľudí, úplne by to zmenilo naše krajiny.

Nemyslím si však, že migrácia musí vždy skončiť katastrofálne. Migrácia je istým spôsobom prirodzený jav, napríklad v priebehu posledných 1000 rokov prišli do Karpatskej kotliny a usadili sa v Maďarsku Kumáni, Pečenehovia (besenyók), ktorí boli Turkami. Všetky tieto etnické prvky sa úspešne integrovali. Nemôžeme preto zatvoriť hranice voči všetkým cudzincom a nikoho nepustiť dnu. Musia však fungovať pevné hranice, prísne hranice. V otázkach migrácie podľa môjho názoru musíme postupovať opatrne, nakoľko miešanie kultúr bolo v dejinách vždy citlivou záležitosťou. Musíme akceptovať, že migrácia bola v minulosti, deje sa aj teraz a s veľkou pravdepodobnosťou sa aj bude diať. Európske krajiny však mali pevnejšie kontrolovať migračné pohyby. Nemôžeme len tak nechať prechádzať milióny ľudí skrz hranice Európy.

● *To, čo hovoríte, je zaujímavé. Existujú príklady, keď rímska propaganda zobrazovala Germánov a iných barbarov ako nepriateľov. Neskôr sa tento obraz, po nástupe severovskej dynastie, zmenil.*

Áno, je to pravda. Podľa mňa je však neskororímska história blízka súčasnej otázke migrácie. V druhej polovici 4. storočia sa niekoľko cisárov rozhodlo akceptovať barbarov usadiť ich na rímskom území. To bol podľa mňa začiatok konca Západorímskej ríše.

● *Akú je vzťah Maďarov k antike?*

Bohužiaľ, nie je až tak silný ako k obdobiu 9. a 10. storočia, príchodu starých Maďarov do Karpatskej kotliny. Nehovoríme, že sme Panónskymi Maďarmi, ako o sebe hovoria Rumuni, že sú Dákorumuni (dácki Rimania). V iných častiach sa Európy sa hovorí o rímskych Britoch, Galorimanoch a podobne. Pre Maďarov je toto obdobie ďaleké. Je prirodzené, že sa zaujímate o toto obdobie z dôvodu, že tu žijeme a nie, že máme osobitné vzťahy s predošlým obdobím. Podobné to je aj so Slováckmi a germánskymi kmeňmi, ktoré sídlili na tomto území. Slováci sa nepovažujú za predkov Markomanov a Kvádov.

● *Ste členom redakčnej rady nášho časopisu Kultúrne dejiny. V odbornej verejnosti stále prebiehajú diskusie o tom, čo sú to vlastne kultúrne dejiny a čo už nimi nie je. Zaujímalo by ma Váš názor, čo považujete za kultúrne dejiny?*

To je asi najťažšia otázka v tomto rozhovore. Pokúsim sa to prepojiť na oblasť, v ktorej pracujem. V prednáškach o rímskych dejinách sa musím venovať aj kultúre Ríma. Snažím sa naznačiť mnohé aspekty rímskeho života a kultúry, čo by mohlo patriť ku kultúrnej histórii. Hovorím o rímskej rodine, rímskom náboženstve, vzdelaní, politickom živote, pohrebných zvykoch, rímskej kultúre – divadlách, amfiteátroch, gladiátorských hrách – a myslím si, že všetky tieto oblasti patria do kultúrnej histórie.

Ďakujem za rozhovor.

Pripravil Samuel Červeňanský